
Predstavitev programa dela Inštituta za novejšo zgodovino (2000-2004)

Način financiranja temeljnega in aplikativnega raziskovanja v Republiki Sloveniji, ki ga je uvedel Zakon o raziskovalni dejavnosti leta 1991, se je pokazal za ne povsem ustreznega. To je veljalo predvsem za raziskovalno delo v javnih raziskovalnih organizacijah, torej tistih inštitutih, ki jih je ustanovila država. S projektnim tri in petletnim financiranjem namreč ni bilo zagotovljeno stabilno financiranje raziskovalnih skupin. Zato je minister za znanost v letu 1998 izdal nov Pravilnik o vrednotenju kakovosti in financiranju Programa dela v JRO, ki je z novim programskim financiranjem odpravil to pomanjkljivost. Inštitut za novejšo zgodovino je v spomladanskih in poletnih mesecih lanskega pripravil predlog dveh raziskovalnih programov z naslovom Politična, idejna in kulturna zgodovina Slovencev od sredine 19. stoletja do 1990 in Gospodarska in socialna zgodovina Slovencev od sredine 19. stoletja do 1990 z dvema programskima skupini, v kateri so bili glede na njihovo raziskovalno delo razvrščeni inštitutovi raziskovalci ter v vsako skupino še po en bibliotekar. Oba programa in uvrstitev raziskovalcev v skupine je potrdil znanstveni svet inštituta. Na poziv ministra smo programe oddali v jeseni 1998. Po ocenjevanju v okviru ekspertnega sistema Ministrstva za znanost in tehnologijo je Svet za znanost in tehnologijo Republike Slovenije imenoval še posebno ocenjevalno komisijo, pred katero smo javno predstavili inštitut in oba programa 11. junija 1999 na Filozofski fakulteti. Inštituta za novejšo zgodovino je predstavila direktorica dr. Jasna Fischer, program Politični, idejni in kulturni razvoj na Slovenskem 1848-1991 dr. Anka Vidovič-Miklavčič, Gospodarska in socialna zgodovina Slovencev 1948-1991 dr. Žarko Lazarević. Na podlagi zelo dobrih ocen, ki sta jih naša programa dobila v postopkih ocenjevanja, je Vlada Republike Slovenije dne 9. 9. 1999 dala soglasje k programu Inštituta za novejšo zgodovino za obdobje od leta 2000 do 2004.

O programu dela Inštituta za novejšo zgodovino

Inštitucija so ljudje, zato začenjam svojo predstavitev javne raziskovalne organizacije, Inštituta za novejšo zgodovino, s predstavitev svojih sodelavcev. Na Inštitutu za novejšo zgodovino danes dela 21 zgodovinarjev, skupaj pa nas je zaposlenih 25. 17 zgodovinarjev je full time raziskovalcev, 2 sta mlada raziskovalca in 2 sta bibliotekarja v inštitutovi knjižnici. 12 raziskovalcev ima doktorat zgodovinskih znanosti, vsi imajo znanstvene izvolitve na Senatu Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, trije so znanstveni svetniki, pet jih je višjih znanstvenih sodelavcev, štirje so znanstveni sodelavci. Štirje so magistri zgodovinskih ved, eden je disertacijo že uspešno branil in čaka na promocijo, ena

raziskovalka je disertacijo oddala, tretji jo končuje. Mlada raziskovalka je doktorandka in bo disertacijo oddala oktobra letos, drugi mladi raziskovalec je marca končal magistrski študij in nadaljuje doktorski. Deset raziskovalcev raziskuje na področju politične zgodovine, 7 na področju gospodarske in socialne, dva pa na področju kulturne zgodovine. Dve strokovni sodelavki - diplomirani zgodovinariki uspešno ustvarjata računalniško bazo podatkov o žrtvah druge svetovne vojne in zaradi nje na Slovenskem. Zgodovinarja - bibliotekarja skrbita za bibliotekarsko in informacijsko dokumentacijsko dejavnost. Kot vidite, je raziskovalna ekipa inštituta izjemno dobro usposobljena za raziskovalno delo.

V letih 1993-1995 je inštitut uspešno končal šest temeljnih in en aplikativni raziskovalni projekt, v katere so bili poleg naših raziskovalcev vključeni tudi part time zunanji raziskovalci z oddelkov za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, pedagoških fakultet Univerze v Ljubljani in Mariboru, ZRC SAZU - Zgodovinskega inštituta Milka Kosa, Inštituta za narodnostna vprašanja, Muzeja novejšo zgodovine v Celju, Gorenjskega muzeja v Kranju, Arhiva Republike Slovenije, Narodnega muzeja v Ljubljani, Goriškega muzeja, Pokrajinskega arhiva Koper in Slovenskega raziskovalnega inštituta v Trstu. To so bili projekti o meščanstvu na Slovenskem od konca 18. stoletja do 1918, o gospodarski in socialni zgodovini Slovencev 1918 do 1991, o političnem in idejnem razvoju na Slovenskem 1892 do 1941, o Sloveniji in Slovencih v drugi svetovni vojni, slovenski družbi in politiki po letu 1945, raziskave, vključene v mednarodne projekte ter o slovensko-italijanskih odnosih v zadnjih sto letih. Leta 1996 in 1997 smo začeli izvajati štiri nove projekte, osrednji je raziskovanje zgodovine Slovencev v 20. stoletju, poleg njega pa izvajamo še projekt edicija virov II, nacionalno zbirko o žrtvah druge svetovne vojne in zaradi nje na Slovenskem ter aplikativni projekt o slovensko italijanskih odnosih v sodobni zgodovini. V bazo podatkov o žrtvah druge svetovne vojne je trenutno vnesenih prek 50.000 oseb. Pri projektu izdaje virov sodeluje 11 dopolnilno zaposlenih part timerjev iz Arhiva Republike Slovenije, Nadškofijskega arhiva v Ljubljani, Škofijskega arhiva v Mariboru ter Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, v aplikativnem pa zunanji raziskovalci iz Pokrajinskega arhiva Koper in Goriškega muzeja.

Rezultati našega raziskovalnega dela v naštetih projektih so raznovrstni, bodisi da gre za objavlanje samostojnih monografij o zaokroženih zgodovinskih problemih, izvernih in preglednih znanstvenih člankov, strokovnih člankov, recenzij in drugih objav, bodisi za sodelovanje pri velikih kulturno znanstvenih projektih drugih ustanov kot je na primer Enciklopedija Slovenije, sodelovanje z referati na domačih in tujih znanstvenih posvetovanjih in ne nazadnje sodelovanje v do- in podiplomskem študiju kot predavatelji in mentorji. Na kratko naj naštejemo le število najpomembnejših bibliografskih enot svojih sodelavcev. Od leta 1993 do konca leta 1998 smo objavili 32 knjig, 6 števil v 8 zvezkih inštitutove revije *Prispevki za novejšo zgodovino*, 247 izvernih in preglednih znanstvenih člankov ter 190 strokovnih člankov. V prvih petih mesecih letošnjega leta pa smo objavili že 7 knjig.

Inštitut ima svojo bogato knjižnico, ki jo letno poleg naših raziskovalcev obiskuje in uporablja okoli 800 raziskovalcev in študentov različnih humanističnih in družboslovnih strok. V knjižnici imamo bogate fonde knjig in periodike - časnikov, časopisov in revij - ki je izhajala na slovenskem ozemlju od sredine 19.

stoletja dalje. Skupaj imamo trenutno prek 32.000 enot knjižničnega gradiva. Zadnja leta nam uspeva redno nakupovati tudi sicer zelo drage tuje strokovne knjige, tako da lahko sledimo dosežkom zgodovinopisne stroke po svetu. Veliko tuje znanstvene literature pridobivamo tudi z zamenjavo za inštitutovo revijo *Prispevki za novejšo zgodovino*, uspeli pa smo - govorim o času pred NATOvim posegom v Zvezni republiki Jugoslaviji - tudi v stikih z zgodovinskimi inštituti obnoviti knjižnično gradivo predvsem iz Srbije, kar za naše raziskovalno delo ni nepomembno, saj imamo dolga desetletja skupno zgodovino. Delavci v knjižnici in obiskovalci imajo na voljo sodobno računalniško opremljeno knjižnico, ki omogoča povezave v živem okolju z drugimi knjižnicami v Sloveniji. Tako imamo tri terminale in dva osebna računalnika, eden je na voljo tudi uporabnikom v čitalnici in jim ob knjižničnem katalogu naše knjižnice omogoča tudi dostop do svetovnega spleta. Raziskovalci lahko prek inštitutske računalniške mreže prek COBISS/OPAC vstopajo v 9 svetovnih baz podatkov ter 10 katalogov mednarodnih knjižnic, najpomembnejša za nas je Library of Congress.

Ko smo pripravljali zasnove raziskovalnih programov na inštitutu, se sprva nismo mogli ogreti za deljeno raziskovanje narodne zgodovine v dveh programih, ker se nam je zdelo nesmiselno deliti raziskovanje naše preteklosti na dva dela. Kasneje smo ugotovili, da tudi zaradi nekoliko različnih metodologij, ki jih uporabljajo raziskovalci ekonomske in socialne zgodovine na eni in politične, idejne in kulturne na drugi strani, lahko to pri raziskovalnem delu dobro medsebojno vpliva na delo vseh raziskovalcev, jih medsebojno vzpodbuja in bogati. Tako smo pripravili dva programa, ki vam jih danes predstavljamo. To so zaokrožene raziskave politične, idejne in kulturne zgodovine Slovencev od sredine 19. stoletja do naše osamosvojitve in ekonomsko in socialno zgodovino Slovencev v istem obdobju. Zaradi srečne roke pri vzgoji in pomlajevanju raziskovalnega kadra na inštitutu v zadnjih desetih letih nismo imeli težav pri oblikovanju programskih skupin, tako da bosta lahko ta dva programa zelo uspešno izvajali. Obe skupini sta uravnoteženi, enakomerno visoko kvalificirani in starostno dobro porazdeljeni. V obeh pa prevladujejo raziskovalci mlajše in srednje generacije, ki so se načrtno usposabljali na inštitutu v programu mladih raziskovalcev. Posebej pa moram poudariti, da so odnosi med njimi kolegialni in prijateljski, strokovno med seboj izredno dobro sodelujejo, kar je za inštitutski način dela po mojih dolgoletnih izkušnjah najpomembnejše za uspešno delo.

Pri načrtovanju programa ekonomske in socialne zgodovine Slovencev v zadnjih 150 letih nismo imeli nobenih težav, saj je inštitut na tem področju danes kadrovsko najmočnejši v Sloveniji. To vejo zgodovinopisja smo načrtno razvijali zadnjih petnajst let in uspehi niso izostali. Težja je bila odločitev pri določanju časovne meje pri raziskavah politične, idejne in kulturne zgodovine tega obdobja. Kadrovsko raziskovalno smo močni za čas po letu 1918, torej po razpadu Avstro-Ogrske in vključitvi Slovencev v novo državno enoto Jugoslavijo, primanjkuje pa nam raziskovalcev za čas pred prvo svetovno vojno. Vendar smo se zavestno odločili, da mejo raziskav potisnemo v zadnja desetletja 19. stoletja, ker vemo, da ekonomski in socialni zgodovinar ne more uspešno delati, če ne pozna tudi politične zgodovine svojega obdobja. Na drugi strani pa tudi politični zgodovinarji obdobja med obema vojnama težko uspešno raziskujejo, če ne poznajo predzgodovine in zato so naši raziskovalci že posegali v starejšo dobo, čeprav najpogosteje

v devetdeseta leta, leta ustanavljanja političnih strank na Slovenskem. Poleg tega vemo, da je obdobje naslednjih petih let dovolj dolgo, da moramo biti precej fleksibilni, da z načrtovanimi kadrovskimi spremembami zapolnimo tudi to vrzel. To jemljemo kot raziskovalni izziv. Prvo spremembo načrtujemo že za letošnjo jesen, ko odhaja v pokoj raziskovalka, nadomestil jo bo uveljavljen raziskovalec problematike 19. stoletja.

Z obema raziskovalnima programoma, ki vam jih dajemo danes v ocenjevanje, smo prepričani, da smo začrtali naše raziskovalno delo v naslednjih petih letih tako, da bomo z opravljenimi raziskavami celotne zgodovine slovenskega naroda do leta 1918 na našem narodnem ozemlju, po tem letu pa v okviru ozemlja današnje Republike Slovenije, seveda z upoštevanjem bistvenih razvojnih potez tudi Slovencev, ki so ostali izven našega ozemlja, uspeli analizirati in prikazati našo narodno zgodovino po vseh pravilih, ki nam jih narekuje in za katere nas zavezuje zgodovinska stroka.

Dr. Jasna Fischer

Politični, idejni in kulturni razvoj na Slovenskem 1848-1991

Raziskovalni program zajema idejnopolitično, politično in kulturno zgodovino na Slovenskem v obdobju enega in pol stoletja, to je od leta 1848 do osamosojitve republike Slovenije 1991. Nakazano obdobje je po relevantnih prelomnicah naše preteklosti razdeljeno na pet obdobij, in sicer obdobje od 1848 do 1914, od 1914 do 1918, od 1918 do 1941, od 1941 do 1945 in od 1945 do 1991.

Raziskave, ki se bodo delale po metodi zgodovinske stroke, bodo še posebej vodile k revizijskemu pristopu obravnave in interpretacije zastavljenih problemov. S tem bodo monografske raziskave prispevale k postopnemu in celovitejšemu vpogledu v določene zgodovinske procese.

Programska usmeritev v obsežnem obdobju 1848-1991 je osredotočena na preučevanje razvoja moderne politične, družboslovne in filozofske misli in prakse, ki se prepletata in součinkujeta na zgodovinski razvoj. Osrednja tematika v vseh obdobjih bo politična zgodovina v širšem in ožjem smislu. V ožjem je razumljena "čista politika" kot razčlenitev vprašanja oblasti, delovanja oblasti in funkcioniranja države in razvoja družbe ter vseh njenih dejavnosti, zlasti področje kulture (kulturna politika) z vodilnimi idejnopolitičnimi koncepti, značilnimi za posamezna obdobja.

V prvem obdobju 1848-1914 bodo raziskave namenjene slovenskim političnim konceptom in programom od leta 1848 dalje. Obravnava bo zajela narodno-politični položaj od oblikovanja programa Zedinjene Slovenije do začetka prve svetovne vojne, slovensko narodno prebujenje, ločitev duhov in oblikovanje političnih strank vseh treh političnih taborov konec 19. stoletja, volilne rezultate, narodnostni boj, položaj slovenskega jezika v šolah in uradih, kulturni značaj narodnega gibanja, kulturni boj, začetke slovenske znanosti.

Za obdobje prve svetovne vojne bo preučevanje zajelo politični položaj slovenskih strank in njihov odnos do vojne, slovenske enote na frontah, obnovo parlamentarizma, majniško deklaracijo 1917, deklaracijsko gibanje v letih 1917,